

Rozhovor s náměstkem ministra financí Markem Morou pro Hospodářské noviny

17.4.2023 - | Ministerstvo financí ČR

Nový náměstek ministra financí Marek Mora má na starosti veřejné finance. V rozhovoru pro HN uvádí, že musíme začít okamžitě šetřit. Jinak se vydáme na cestu, která může skončit dluhovou krizí.

Nutnost začít šetřit je podle Marka Mory neúprosná. Nový náměstek ministra financí, který má na starosti například veřejné rozpočty, by si letos přál úspory aspoň za 100 miliard korun. Zdůrazňuje, že rozhodnout musí politici. Sám by ale chtěl, aby minimálně dvě třetiny z toho připadly na snížení výdajů. A zbytek na vyšší daně.

„V situaci Řecka v době dluhové krize skutečně nejsme. Ale že máme našlápnuto na cestu, že bychom se jednou mohli dostat do podobných potíží jako v Řecku, tak to ano. Je potřeba stále ukazovat, že se veřejné finance prudce zhoršují,“ říká v rozhovoru pro HN Marek Mora, donedávna viceguvernér České národní banky.

Státní rozpočet v březnu skončil rekordním schodkem 166 miliard korun. Bude schodek rekordní za celý letošní rok?

Rekordní znamená, že by deficit musel přesáhnout 420 miliard korun z roku 2021. Jsem přesvědčený, že k tomu rozhodně nedojde. Vývoj příjmů ani výdajů není během roku lineární. Nelze automaticky jen protahovat do konce roku trend z prvního čtvrtletí. Ale pravda je, že výsledek za první čtvrtletí není dobrá zpráva a trochu nás všechny překvapil.

Proč to nehrozí, když výsledek za první tři měsíce je tak špatný?

Jak jsem řekl, nemůžeme prostě jen protáhnout vývoj za poslední tři měsíce a říct, že to takto bude po celý rok. Prožíváme turbulentní dobu – jak z hlediska vývoje ekonomiky, tak z hlediska zásahů vlády. Vzhledem ke struktuře daní lze očekávat, že zejména příjmová stránka se od poloviny roku výrazně zlepší. Loni navíc v prvním kvartále platilo rozpočtové provizorium, které vázalo řadu výdajů. A pokud by to náhodou směřovalo k horšímu než plánovanému schodku, tak má vláda dostatek nástrojů k tomu, aby to korigovala. Má většinu ve sněmovně, může měnit zákony, zastropovat nějaké výdaje a podobně. Jsem přesvědčen, že vláda za každou cenu zabrání tomu, aby schodek překročil plánovaných 295 miliard. Věřím dokonce, že by mohla usilovat o to, aby byl ještě nižší.

Takže podle vás bude deficit 295 miliard nebo méně?

Ano. Ale s tím, že se bavíme v polovině dubna. Nelze vyloučit, že se stane něco zcela mimořádného, co nikdo nemohl předvídat, jako když přišel covid nebo válka na Ukrajině. Ale za podmínek, které jsou dnes, a za současných prognóz vývoje ekonomiky to podle mě zvládnutelné je. Já bych pro to velmi plédoval.

Vláda chystá balík úsporných opatření. Jak bude vypadat?

To vám říct nemohu. Teď jsme ve fázi, kdy ministerstvo financí připravilo komplexní návrh možných opatření, který je základem pro probíhající politická vyjednávání na úrovni předsedů koaličních

stran. Já bych si přál, aby se vláda soustředila na několik věcí. Tedy aby těch avizovaných 70 miliard korun úspor bylo minimum, osobně bych si přál ještě větší číslo. Snižování deficitů je samozřejmě vždycky velmi těžké a mnohem složitější než jejich zvyšování. Také si myslím, že příští nebo přespříští rok budou podmínky pro konsolidaci ještě složitější. Proto by bylo dobré toho letos udělat co nejvíc. Jako ekonom bych si letos přál úspory aspoň za 100 miliard.

Jak by měly úspory vypadat?

Chtěl bych, aby hlavní část spočívala v omezení výdajů. Podívejme se na čísla – v roce 2019 byl deficit 29 miliard, v roce 2021 už 420 miliard. Tedy skoro 15krát vyšší. Zkrátily se některé příjmy, ale především ohromně narostly výdaje. Soustředil bych se tedy primárně na ně. Minimálně dvě třetiny úspor bychom měli udělat skrz snížení výdajů, to vidím jako minimum. A případně jednu třetinu přes zvýšení daní.

Co to znamená konkrétně?

To je to bolestivější. Jak říkám, o tom teď koaliční strany vyjednávají. Jako ekonom k tomu řeknu jen to, že bych si přál, aby se podařilo najít takový mix opatření, která na jednu stranu udrží sociální smír ve společnosti a na druhou stranu co nejméně poškodí budoucí hospodářský růst. Najít kompromis bude velmi těžké. A je to v této fázi už debata pro politiky. Ne pro ekonomy, ti už své odpracovali. Navíc se obávám, že emotivní debaty, které vidíme dnes, jsou jen slabým odvarem toho, co přijde za měsíc nebo za dva. Rozhodnout ovšem musí politici.

V roce 2020 jste v jednom rozhovoru tvrdě kritizoval tehdejší zrušení superhrubé mzdy a výrazné snížení daně z příjmu. Řekl jste, že se toho bojíte, protože jde o neudržitelný krok, který by se měl zase zrušit. Takže měly by se zvýšit daně z příjmů fyzických osob?

Podle mě zrušení superhrubé mzdy, respektive snížení efektivního zdanění mezd, nebylo dobře, to jsem řekl. Zároveň jsem taky řekl, že by se měly výrazně zvýšit majetkové daně, v našem případě tedy hlavně daň z nemovitostí. Ale to, co si myslím já, není v tuto chvíli vůbec důležité. Pro mě je důležité, aby koalice našla shodu na tom, že ušetří aspoň těch 70 miliard. Stabilizace veřejných financí je pro mě cennější, než jestli tam bude to či ono jednotlivé opatření.

Česko v tuto chvíli hospodaří mnohem hůř než Řecko. To by letos mělo opět mít primární přebytek rozpočtu, tedy bez započtení úroků ze starých dluhů si žije „za své“. To my nikoliv.

Ale také nemáme dluh přes 170 procent HDP jako Řecko, ale necelých 45 procent.

Ale český dluh roste závratným tempem.

Jistě, výzva před námi je velká. Naše situace je sice relativně dobrá, ale pořád se zhoršuje. Podle poslední prognózy Evropské komise jsme z hlediska nárůstu dluhu v EU druhí nejhorší! Takže situace je vážná, ale strašit řeckým scénářem mi teď přijde přehnané. Pořád ještě máme čas vývoj nějakým způsobem korigovat. Reforma má své náklady. Ale nereforma také.

Politici dlouho mluvili o omezení dotací poskytovaných z českého rozpočtu. A nic se neděje. Mělo by se něco dít?

Krácení dotací, zejména těch neinvestičních, je určitě namístě. Prezident Nejvyššího kontrolního úřadu Miloslav Kala teď řekl, že Česko pomalu přestává být tržní ekonomikou a stává se ekonomikou závislou na dotacích. To je velmi silný výrok. Jen připomínám, že pan Kala je bývalý poslanec ČSSD, žádný neoliberal. Jak říkám, teď politici vyjednávají o tom, kde šetřit, a výsledek se brzy dozvíme. Ve

škrtání dotací prostor určitě vidím.

A v kterých? Co třeba zemědělské dotace?

Je to na politicích. Ale já osobně bych ve škrtání zemědělských dotací prostor viděl. Ale opakuji: můj názor teď není vůbec podstatný. Důležité je, aby pětikoalice našla shodu.

Bude shoda na propočtech návrhů, které ministerstvo financí provedlo ohledně zvyšování DPH u řady položek?

Nebudu komentovat žádnou jednotlivost. Bude to stejně na konci balík opatření, kde každá vládní strana bude muset z něčeho ustoupit.

Zvýšení DPH je nepříznivé ze sociálního hlediska i pro ekonomický růst.

Obecně platí, že zvyšování nepřímých daní má menší negativní dopady na hospodářský růst než zvyšování přímých daní. Na druhou stranu ale vyšší nepřímé daně mají tvrdší dopad na slabší sociální skupiny.

Ovlivní to inflaci?

Mnozí ekonomové teď zmiňují, že vyšší DPH povede k nárůstu inflace. Pokud by došlo technicky ke zvýšení DPH, tak to má dopad na jednorázové zvýšení cenové úrovně. To je ale jen primární dopad na inflaci. Z měnověpolitického hlediska to žádná inflace není. Naopak, jakýkoliv krok, který povede ke konsolidaci veřejných financí, bude protiinflační. Zvýšení DPH rozhodně žádnou inflační spirálu neroztočí. Ale to jen vysvětluji. Vůbec není jasné, zda k tomuto kroku dojde.

Vláda nenašla shodu ani ohledně zavedení spotřební daně u vína, která by měla minimální dopad. Bude schopna udělat škrty napříč veřejnými financemi?

Vláda je v procesu vyjednávání a nenašla, pokud vím, dosud shodu. Koalice má cíl, že musí konsolidaci veřejných financí udělat. Má balík různých opatření, na kterém se musí domluvit jako na celku, kde každý bude muset trochu ustoupit. Ohledně jedné věci shoda nebude, ale když se vám nelíbí jedna věc, tak se vám líbí jiná. Prosadíte něco jiného. Musí se to poskládat dohromady jako balík. A to věřím, že se povede. Nemá nyní cenu vytahovat jednotlivosti a odstřelovat jednu po druhé.

Nebudou se nakonec zvyšovat daně z příjmů, což navrhuje ministr práce a sociálních věcí Jurečka, který by nebyl dokonce ani proti progresivnímu zdanění?

Nějaké daně asi bude muset vláda zvýšit. Jak jsem řekl, všeobecné očekávání je, že zvýšení daní bude představovat asi jednu třetinu celého balíčku. Ale jaké daně to budou a v jakém složení, to není rozhodnuto. Kombinací může být nekonečně mnoho. Každý asi bude muset z něčeho trochu ustoupit.

Ukazuje se, že je to těžké politicky prosadit. Veřejnost to asi nepodporuje. Nepadá tím představa, že Češi jsou jako Němci v tom smyslu, že zdravé veřejné finance jsou pro ně velká hodnota? Neukazuje se, že to nechceme?

Je to zajímavá otázka, ale spíše pro sociology. Někteří, jako například Mojmír Hampl, tvrdí, že covid to finančně konzervativní nastavení Čechů změnil. Já si nejsem jistý, protože jsme to ještě dostatečně neotestovali. V minulosti, když přišla nějaká vláda, která extrémně uplácela voliče, tak to nefungovalo. Konzervativní Čech zbystril uši a řekl, že tímto způsobem raději ne. Nevím, jestli se to změnilo, nebo ne. Nestrašil bych ale Řeckem, Řecko není pro Čechy důvěryhodný příběh.

V roce 2010 ODS s příkladem Řecka a jeho problémů vyhrála volby...

Jak říkám, nejsem si jist, jestli by nyní pomohlo srovnávat naši situaci s Řeckem. Myslím, že by to bylo kontraproduktivní, protože v situaci Řecka skutečně nejsme. Ale že máme našlápnuto na cestu, že bychom se jednou mohli dostat do podobných potíží, tak to ano. Je potřeba pořád ukazovat, že se veřejné finance prudce zhoršují. Všechny evropské země byly postiženy covidem, energetickou krizí, válkou na Ukrajině, ale na české veřejné finance to dopadá hůř než na ostatní. A s tím je nutné něco udělat. Musíme také vysvětlovat, že naše dnešní dluhy bude muset někdo zaplatit. Jestli se současná generace této odpovědnosti zříká, tak to dopadne na generaci našich dětí a vnuků. Dluh nezmizí. Čím dříve konsolidaci uděláme, tak tím méně nás to bude bolet. Každá pozdější cesta bude ještě bolestivější.

Souhlasíte s guvernérem ČNB Alešem Michlem, který říká, že se vláda nemá zadlužovat a růst mezd má být malý?

Makroekonomická stabilita byla jednou z největších devíz této země: nízká inflace a stabilní veřejné finance. Obě tyto nohy se nyní rozvíklaly. Veřejné finance se musí ozdravit bez ohledu na to, zda to má příznivý dopad na inflaci, nebo ne.

Kvůli výhodnějším úrokům si stále více firem bere půjčky v eurech. Není to argument pro to, aby ho Česko přijalo?

Nevím, jestli zrovna tohle je kritérium pro přijetí eura, spíš je to něco, co omezuje účinnost české měnové politiky. V české ekonomice nejsou jen firmy, máme i občany, kteří berou své mzdy a půjčují si téměř výhradně v korunách. A ne všechny firmy si půjčují v eurech, podle posledních čísel bylo v této měně zhruba 40 procent nových úvěrů. Přijetí eura je ale především politická otázka.

Část vládní koalice chce, aby Česko co nejdřív zafixovalo kurz koruny k euru, tedy vstoupilo do mechanismu ERM II. Bylo by to výhodné?

Rozhodně ne. Stále máme platnou strategii vstupu do eurozóny. A ta počítá s tím, aby členství v ERM II trvalo jen dva roky, což je podmínka pro přijetí eura. Nepočítá tedy s tím, že bychom zafixovali kurz bez toho, abychom věděli, kdy euro přijmeme. Neexistuje jediná země, která by to takto udělala. I Dánsko, které je v ERM II dlouhé roky, tam vstoupilo, protože tehdy předpokládalo, že euro přijme. Podle mě bychom se měli držet této strategie. Dřívější vstup by byl i dramatickou změnou pro naši měnovou politiku. Cílem ČNB by už nebyla dvouprocentní inflace, ale stabilita kurzu. Chorvaté a Bulhaři museli navíc při vstupu do ERM II rovnou vstoupit i do bankovní unie, což je mimochodem významná změna, kterou ČNB rozporovala. Dohled nad jejich bankami tedy převzala Evropská centrální banka. To si také nejsem jistý, jestli by bylo žádoucí s tím otevřeným koncem, tedy že pobyt v ERM II a v bankovní unii, ale bez přijetí eura by mohl trvat nekonečně dlouho. Vlastně nevím, jaké výhody by urychlený vstup do ERM II měl. Zastánci tvrdí například to, že bychom díky tomu měli nižší úrokové sazby. To tedy podle mě vůbec není jasné.

Zmínil jste měnovou politiku. Odpůrci eura tvrdí, že její samostatnost je pro Česko výhodná. Ale teď máme jednu z největších inflací v Evropě - není to tedy tak, že v praxi se žádné výhody neukázaly?

Celá inflační epizoda není u konce. Vyhodnotme si ji za rok, za dva. Domnívám se, že česká inflace bude letos klesat rychleji než u jiných zemí, například proto, že začne působit restriktivní měnová politika ČNB. Česko teď má jednu z nejvyšších inflací v EU, ale některé baltské státy platící eurem ji mají podobnou, nebo dokonce ještě vyšší. Takže když bych tu otázku obrátil, jak se v těchto zemích dostanou zpět na dvouprocentní inflaci, když mají v eurozóně úrokovou sazbu ve výši 3,5 procenta,

zatímco u nás je sedmiprocentní? Já si rozhodně nemyslím, že s eurem bychom měli nižší inflaci. Ale, jak říkám, pojďme to hodnotit, až uvidíme, jak celá tato inflační epizoda dopadne.

Mluvil jste také o nutnosti vstupu do bankovní unie. Co když eurozóna bankovní unii doplní o společné pojištění vkladů? Nebudou se pak čeští střadatelé třeba v nějaké krizi hrnout do německých bank, protože v nich jejich vklady budou garantovány celou eurozónou, a ne jen českým pojištěním?

O společném pojištění se mluví roky a nestalo se zatím nic. Počkejme si nejdříve na to, jestli někdy vznikne, a pokud ano, jestli si potom Češi své úspory opravdu začnou přesouvat do bank v eurozóně. Já tomu moc nevěřím, bankovní sektor je v Česku velmi stabilní.

Američané začali podporovat zelené technologie způsobem, který evidentně diskriminuje výrobce v Evropě. A Volkswagen už v reakci na to odložil rozhodnutí, jestli v Česku umístí svou gigafactory. Není namístě, aby EU zareagovala společnou podporou těchto výrobců, aby se vyhnula odlivu investic do USA nebo tomu, že podporu udělí každý sám za sebe a Česko pak nutně prohraje dotační závody třeba s Německem?

Chápu, že nás všechny trochu vyděsilo, že Američané v takovém měřítku sáhli k takto protekcionistickým opatřením. A navíc zaměřeným na oblast, kde jsme na to u nich nebyli úplně zvyklí, tedy na přechod ke klimaticky neutrální ekonomice. Pak jsem se ale podíval na čísla. A když si vezmete velikost amerického programu Inflation Reduction Act (IRA) a unijního programu Next Generation EU, tak program EU je z hlediska podílu na HDP větší než ten americký.

Ale není tam ten protekcionistický aspekt, EU nediskriminuje třeba americkou Teslu nebo cizí výrobce baterií.

Jak se to vezme. Evropa samozřejmě svou státní podporu nepodmiňuje tím, že výrobci musí být v Evropě nebo se do ní přesunout. Ale používá jiné ochranné nástroje. Když si třeba vezmete cla na elektromobily, větrníky nebo tepelná čerpadla, jsou evropská dovozní cla násobně větší než americká. Když jste zmínil Teslu, tak data za rok 2021 ukazují, že její dovoz do EU byl zatížen 10procentním clem, zatímco USA uplatňovaly na dovoz elektroaut pouze 2,5procentní clo. Cla v EU jsou tedy čtyřnásobná. Toto srovnání tu prvotní míru zděšení umenšuje. Německý institut Ifo navíc ve své studii tvrdí, že dopady těch amerických protekcionistických kroků nejsou jednoznačné. Sice pravděpodobně dojde k tomu, že evropské podniky ztratí svůj tržní podíl na úkor podporovaných firem v USA v oblastech, kde si bezprostředně konkurují. Ve Spojených státech se na druhou stranu ale díky americkým subvencím zlevní třeba výroba zeleného vodíku, baterií nebo solárních panelů. Náklady na přechod ke klimaticky neutrální ekonomice se tak sníží i u nás. Celkový výsledek amerických kroků tak pro nás může být spíše smíšený než jednoznačně negativní.

Takže EU by neměla vůbec reagovat?

Neštěstím by bylo, kdyby každá země EU reagovala izolovaně po svém. Nejlepší by byla společná evropská cesta, ale rozhodně bych nebyl pro to, aby spočívala v tom, že budeme s Američany závodit v dotacích. A nedej bože, abychom to udělali tím, že znásobíme Fond obnovy, tedy že se opět jako EU společně zadlužíme.

Proč ne?

Nejsem pro ten v uvozovkách francouzský přístup, že na dotace musíme reagovat ještě většími dotacemi. Zejména když, jak jsem řekl, dopady těch amerických kroků nemusí být až tak negativní. Společnou evropskou cestu bych mnohem raději viděl jako společné zjednodušování podnikatelského

prostředí. Regulace máme až příliš.

<https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/v-mediich/2023/rozhovor-s-namestkem-ministra-financi-ma-50947>